

PRVI ZAČECI ŠKOLSTVA U VOJVODINI I NOVOM SADU I MERE
PRIMENJIVANE U CILJU ZAŠTITE ZDRAVLJA UČENIKA U
NOVOM SADU

Marija OGNJANOVIĆ

Prvi zapisi o osnivanju školskih ustanova u Novom Sadu potiču još iz 1702. godine, dakle posle seobe Srba pod Arsenijem Čarnojevićem. Na osnovu ovih pismenih dokumenata, smatra se da Novi Sad spada u red onih gradova u Jugoslaviji koji imaju najstarije škole.

Te prve škole bile su smeštene u male, neugledne zgrade, sa stešnjenim i nehygieniskim prostorijama, a sami uslovi školovanja bili su prilično teški. Prirodno, o zdravstvenoj zaštiti učenika, u to doba, nije se ni pomišljalo.

Tek 1779. godine, školskom reformom, tzv. »Ratio educatorum« koji je izdala Marija Terezija, dotadašnje prilike u školstvu su se nešto promenile. Zavedene su nove pedagoške mere. Pre svega je određen broj časova nastave u školama, zavedeni su dani odmora, kako nedeljni, tako i praznični i godišnji. Uvedeni su novi pedagoški metodi u nastavi, poboljšani su i uslovi samoga školovanja, a nastavnici su morali imati kakvu-takvu spremu. No, ni tada još nije postojala nikakva zdravstvena zaštita učenika u školama. Ideje Dositeja Obradovića i Zaharija Orfelina veoma su teško i polagano prodirale u naše škole u to doba. I pored izvesne modernizacije u nastavi i samom režimu školovanja, ali bez ikakve zdravstvene zaštite učenika, one su često bile rasadnici i izvori mnogih epidemija i zaraza, a posebno velikih boginja.

Prema podacima Vase Stajića, tek 1808. godine gradski fizikus dr Stefan prvi put daje pismeni izveštaj da je od 1801. do 1808. godine vakcinisao 2.000 dece Novog Sada, dakle ravno 100 godina posle osnivanja prve škole u Novom Sadu. Proteklo je još 15 godina kada je gradski fizik dr Nestor Mandić, u okviru zaštitnih mera protiv velikih boginja, izdao naredbu o obaveznoj vakcinaciji sve dece Novog Sada i okolnih salaša protiv velikih boginja. To su ujedno i prvi i jedini dosad nađeni, veoma oskudni podaci o zvanično primenjenoj zdravstvenoj zaštiti školske dece u Novom Sadu.

Međutim, ipak su se početkom devetnaestog veka prilike u Novom Sadu znatno poboljšale kako u samom školstvu tako i na polju zdravstvene zaštite učenika. Šafarik u svojim zapisima napominje da je zgrada Velike gimnazije u Novom Sadu najlepša u Austrougarskoj monarhiji. Ovaj

podatak nam evidentno dokazuje da su se smeštajne prilike novosadskih škola i učenika znatno poboljšale, pa isto tako i kvalitet same nastave.

Zdravstveni nadzor nad učenicima je u to vreme vodio već gradski fizik dr Nestor Mandić, pa iz toga doba imamo i kakvu-takvu statistiku o morbiditetu i umiranju školske dece u Novom Sadu.

Drugi gradski fizik dr Aleksandar Dimić je od Magistrata bio zadužen da nadzire kretanje zaraznih bolesti po novosadskim školama svih narodnosti (tada su već u Novom Sadu postojale srpske, mađarske, nemačke i rusinske škole), da u slučaju pojave gripe, šarlaha, difterije i velikih boginja zatvara škole i raspusti učenike, kao i da obavi vakcinaciju protiv varirole. Istovremeno je bio zadužen i da obilazi đачke roditelje, odnosno porodice, kako bi deci ukazivao neposrednu pomoć ukoliko su obolela.

Godine 1828. u Velikoj srpskoj gimnaziji od strane Patronata Gimnazije izabran je dr Grigorije Sekulić kao mlad lekar sa zadatkom da se stara o zdravlju učenika i o njihovom fizičkom i psihičkom razvoju. Dr Grigorije Sekulić je u stvari bio prvi školski lekar u Novom Sadu. Ovu svoju funkciju on je vršio sve do revolucije 1848. godine.

Neposredno posle revolucije 1848. godine, postavljen je za direktora Gimnazije naš poznati reformator i lekar dr Đorđe Natošević. Njegovim dolaskom, najpre na položaj direktora, a kasnije za inspektora svih srpskih škola, uvode se sasvim nove kako pedagoške tako i zdravstvene mere u našim školama. Na prvom mestu zavodi se obavezna nastava iz higijene, a odmah posle toga uvodi se i gimnastika kao obavezan predmet, najpre u gimnazijama, a kasnije i u svim našim školama. Samo nešto malo docnije, skoro istovremeno, dr Milan Jovanović-Morski, kao profesor Realke u Novom Sadu, zavodi iste mere i u samoj Realci i još nekim drugim stručnim školama.

Godine 1852. Magistrat Novog Sada osniva takozvanu »šegrtsku školu« (danas škola učenika u privredi) s propratnom naredbom da se ni jedan šegrt ne može osloboditi, ako nije završio šegrtsku školu.

Gradski fizik u to vreme je bio dr Mladen Jojkić (1839—1917), jedan od najznačajnijih i najjemenitijih gradskih fizika Novog Sada. On obavlja stalan zdravstveni nadzor nad svim osnovnim školama Novog Sada i okoline i sprovodi rigorozno vakcinaciju male i školske dece protiv velikih boginja koju je zaveo još dr Nestor Mandić. Za vreme velikih epidemija kolere 1872. godine on naređuje da se sve škole obilaze i pregledaju svaki dan, a da se u slučaju pojave kolere u njima škole odmah zatvore i deca i osoblje škola raspuste, a gradski lekari obavezno obilaze obolelu decu u porodicama i ukazuju im lekarsku pomoć, jasno, već prema tadašnjim prilikama i mogućnostima. Takođe i za vreme velikih epidemija difterije i šarlaha 1875. godine on naređuje svojim lekarima striktnu svakodnevnu kontrolu škola, a u slučaju njenoga zatvaranja da se upute lekari: dr Ilija Ognjanović-Abukazem, dr Laza Stanojević, dr Ofner i dr Maksimović da svakodnevno obilaze obolelu decu u porodicama gde se pojavi difterija i ukazuju oboleloj deci lekarsku pomoć.

Iz ovog doba ima bezbroj primera i podataka o radu zdravstvene službe na suzbijanju kako kolere, tako i difterije, šarlaha i tifusa.

Nad učenicima šegrtske škole postojao je specijalan zdravstveni nadzor, zahvaljujući baš dr Mladenu Jojkiću koji je kontrolisao pre svega postupak s njima od strane majstora, njihovo zdravstveno stanje, njihovu uhranjenost, a naročito higijenske prilike pod kojima oni žive, a koje, kako izgleda, nisu bile baš sjajne, jer je za vreme kolere 1872. godine bilo naređeno da se svi šegrti imaju kupati u Dunavu dvaput nedeljno pod strogim nadzorom lekara. Pri tome moramo napomenuti da je kupanje, kao rekreacija, u ono doba bilo zabranjeno. Takva su bila shvaćanja ondašnjih medicinskih stručnjaka.

Takva i slična zdravstvena zaštita učenika bila je u Novom Sadu i Vojvodini sve do propasti Austrougarske monarhije, odnosno do kraja prvog svetskog rata 1918. godine, gde nije bilo ni jedne specijalne državne ustanove za zdravstveno zbrinjavanje učenika osnovnih i srednjih škola.

Ipak, pored imena dr Nestora Mandića, dr Aleksandra Dimića, dr Grigorija Sekulića, dr Mladena Jojkića, dr Laze Stanojevića, dr Ilije Ognjanovića, dr Ofnera i dr Maksimovića, o kojima smo već govorili, treba zabeležiti i imena sledećih lekara koji su isključivo delovali kao školski lekari i koji su iza sebe ostavili svetao trag pionira zdravstvene zaštite školske dece. To su: dr Jovan Velimirović (1850—1903) koji je isključivo bio zadužen kao školski lekar u Novom Sadu, dalje dr Aleksandar Koda koji je bio lekar Velike srpske pravoslavne gimnazije u Novom Sadu, a naročito se istakao u suzbijanju trahoma u novosadskim školama, dr Vladan Jojkić sin dr Mladena Jojkića, koji se prvi počeo baviti demografijom i razvojem školske dece.

Takođe doprinos razvoju ideje o zdravstvenoj zaštiti školske dece dali su svojim publikacijama i svojim radom dok su delovali u Novom Sadu: dr Milan Jovanović-Batut i dr Milan Jovanović-Morski, dr Ilija Ognjanović-Abukazem i na kraju prvog svetskog rata i dr Vlada Popović.

Da bismo imali bar približan uvid u organizaciju i delanje zdravstvene službe onoga vremena u Vojvodini, navešćemo podatke Ministarstva unutrašnjih dela, Odeljenja B. B. B. iz 1929. godine dobivene iz Istoriskog arhiva SAP Vojvodine, a koji glase:

»U Bačkoj, Banatu i Baranji, koji su do 1918. godine bili ujedinjeni pod Mađarskom, slika higijenske kulture, sanitetskih organa i socijalno-higijenskih ustanova bila je sledeća:

Postojali su sreski lekari, koje su plaćale županije. U gradovima sa samostalnom upravom bio je po jedan gradski fizikus, kome je bilo dodeljeno 1—2 ili više lekara. Po selima su bili opštinski lekari za dva ili više sela. Na teritoriji je bio svega 161 lekar.

Bolnice su bile županijske: Nova Kanjiža, Velika Kikinda, Veliki Bečker i Jaša Tomić. Gradske bolnice su bile u: Novom Sadu, Senti, Subotici, Somboru, Pančevu, Vršcu i Beloj Crkvi. Državnih socijalno-higijenskih ustanova nije uopšte postojalo.

Antituberkulozni dispanzeri su bili privatne ustanove koje su dobijale samo neku malu, neznatnu pomoć od mađarske države. Bilo ih je u: Novom Sadu, Bačkoj Topoli, Somboru i Vršcu.

Za smeštaj napuštene dece bila je jedna jedina državna ustanova na ce- loj teritoriji sadašnje Vojvodine: Dečji dom u Subotici. Tu su se skupljala napuštena deca s pomenute teritorije i postepeno izdavala u mađarske porodice na dojenje i hranjenje do 14. godine, a zatim su upućivana na zanat ili trgovinu, sasvim izuzetno u srednje ili stručne škole.

Cela sanitetska služba se ograničavala samo na lečenje obolelih, bez ikak- vog sistema preventivne zaštite stanovništva, kao i istraživanja bolesti i asanacije terena, samo s veoma oskudnim merama suzbijanja epidemija i endemija.

Ovakva neaktivnost austrougarske zdravstvene službe bila je utoliko teža, jer je mortalitet dece u prvoj godini života iznosio skoro 25%, od- nosno na 1,300.000 stanovnika godišnje je umiralo 10.000 odojčadi, a doba vojne obaveze dočekala je samo polovina rođene dece. Pored toga su bile jako rasprostranjene i hronične endemične bolesti, kao: tuberkuloza, čija je smrtnost godišnje iznosila oko 4—5% od celokupnog stanovništva Ba- nata, Bačke i Baranje, odnosno godišnje je umiralo od tuberkuloze oko 6.500 duša; takođe i trahom i venerične bolesti su bili stalna endemična oboljenja. Trahom je bio toliko rasprostranjen da je u školske dece bio zastupljen u 7% slučajeva, dok ga je u Staparuu bilo 25% od celokupnog stanovništva sela. Malarija i tifus su isto tako bile endemične bolesti ove pokrajine, te su i one kosile godišnje veliki broj stanovništva.

Spomenuli smo već da je velika epidemija kolere bila 1872. godine, dif- terije i šarlaha 1875. godine, a 1914. godine ponova epidemija kolere i velikog kašlja.

Zbog tako teškog zdravstvenog stanja stanovništva u bivšoj Dunavskoj banovini, odmah posle oslobođenja 1918. godine povedena je akcija suz- bijanja zaraznih bolesti i unapređenja narodnog zdravlja.

Tako je za suzbijanje i akutnih i hroničnih infektivnih oboljenja osno- vana centralna ustanova — Higijenski zavod — u Novom Sadu 1922. godine koji je imao svoje pobočne stanice u: Kragujevcu (1922), Velikom Bečkereku (1923), Subotici (1924), Somboru (1925) i Požarevcu (1928. godine).

U Novom Sadu i Velikom Bečkereku je pored toga osnovano i Baktero- loško odeljenje i Antimalarična stanica, najzad i Antirabično odeljenje u Novom Sadu 1928. godine. Hemijsko odeljenje uz Bakteriološko osno- vano je pri higijenskim stanicama u Somboru 1925. godine, a u Novom Sadu i Kragujevcu 1929. godine.

Za suzbijanje hroničnih zaraznih endemičnih oboljenja osnovano je 11 antituberkuloznih dispanzera: Veliki Bečkerek, Titel, Bačka Palanka 1920. godine; Novi Sad, Nova Kanjiža, Subotica 1921. g.; Sombor 1923. godine; Velika Kikinda 1924. g.; Vranjevo—Novi Bečej 1925; a u Vršcu je preuzet Dispanzer koji je radio još pre rata od 1909. godine.

Za suzbijanje trahoma osnovane su antitrahomne stanice u Subotici 1920. godine, u Novom Sadu 1921. godine, u Somboru 1924. i Staparuu 1927. godine.

Za polne bolesti otvoreno je 7 kožno-veneričnih ambulanti: Novi Sad, Ve- liki Bečkerek, Subotica 1920. godine; Sombor 1923. godine; Vršac i Kra- gujevac 1924. i Velika Kikinda 1926. godine.

Kao posebne ustanove za zaštitu odojčadi i male dece osnovano je 5 deč- jih dispanzera: u Novom Sadu 1921. godine, u Subotici 1922. g., Velikoj Kikindi 1923. g., Velikom Bečkereku 1925. godine, a u Vršcu je preuzet Dečji dispanzer od Mađara koji je bio osnovan 1917. godine. Dečje kupa- lište na obali Dunava osnovano je 1921. godine u Novom Sadu, a Dečje oporavilište na Vencu 1926. i u Bačkoj Topoli 1929. godine. Pored toga osnovane su i državne kolonije za dojenje i hranjenje napuštene odoj- čadi i male dece u Čortanovcima za Novi Sad i u Velikom Bečkereku. Najzad, uređena je i Dečja kolevka u Subotici.

Radi zaštite i unapređenja zdravlja školske dece i omladine školskog uzrasta osnovano je 9 školskih poliklinika: u Velikom Bečkereku i Su- botici 1924. godine; u Novom Sadu i Kragujevcu za osnovne škole 1925. godine, za srednje škole u Novom Sadu i Somboru 1926. godine; u Srem- skim Karlovcima, Požarevcu i Smederevu 1928. godine.

Kao središne matične ustanove za podizanje opšteg narodnog zdravlja putem prosvetavanja, lečenja, kupanja i asanacije ljudskih naselja, kao i za smeštaj pojedinih socijalno-medicinskih ustanova, podignuti su do- movi narodnog zdravlja: u Novom Sadu, Kragujevcu 1923. godine; Som- boru 1925. godine; Požarevcu i Smederevu 1927. godine, a u Velikom Bečkereku 1929. godine.

Idejni stvaralac ove koncepcije bio je dr Andrija Štampar, jedan od funk- cionera Svetske zdravstvene organizacije.

U selima je osnovano 12 zdravstvenih stanica: Čurug, Jajinci, Resnik 1927. g., Baranda, Sirig, Topola, Trnava, Markovac, Miloševac i Kolari 1928. godine; Smoljinac i Kneževi Vinogradi 1929. godine.

Na taj način, za srazmerno kratko vreme od jedne decenije, u bivšoj Dunavskoj banovini osnovano je 66 zdravstvenih ustanova ambulantnog karaktera. Kubatura svih tih ustanova iznosila je 466.131 kubni metar, a vrednost inventara je bila 3,819.814 dinara.

Na ceo rad na zidanju i osnivanju ovih ustanova potrošeno je do 1929. godine 40,000.000 dinara, a od toga za lične dohotke 15,000.000, dok za materijalne izdatke 25,000.000 dinara.

Na polju zdravstvenog prosvetavanja i higijenske propagande održano je u tom periodu vremena do 1929. godine 6.121 predavanje pred 1,079.000 slušalaca i štampano je 97 različitih poučnih brošura, plakata, letaka i podsetnika u 800.000 primeraka, uz brojne zdravstvene izložbe u mnogim mestima Banovine.

Na osnovu ovih dokumenata i izveštaja Ministarstva unutrašnjih dela stare Jugoslavije moramo konstatovati da je, u odnosu na dotadašnje

stanje zdravstvene službe u bivšoj Austrougarskoj monarhiji, u periodu 1918—1929. godine učinjeno veoma mnogo na zaštiti narodnog zdravlja i da su tada udareni temelji organizacije zdravstvene zaštite stanovništva na principima savremene medicine koja je iziskivala intenzivne preventivne i kurativne mere i akcije u cilju saniranja teškog zdravstvenog stanja svih populacija na teritoriji tadašnje Dunavske banovine.

Pa ipak ne možemo da se odupremo iskušenju da napravimo samo jedno malo upoređenje sa organizacijom sadašnje zdravstvene zaštite stanovništva SAP Vojvodine u našoj Federativnoj Jugoslaviji:

Danas samo Dom zdravlja Novi Sad ima 39 zidanih objekata sa 78 vanbolničkih službi i ustanova za zdravstvenu zaštitu stanovništva komune Novi Sad, dok je cela predratna Banovina u 1929. godini imala ukupno 66 preventivno-kurativnih ustanova vanbolničke zdravstvene službe.

Godišnji broj pregleda i usluga koje pruža Dom zdravlja Novi Sad stanovnicima komune iznosi 4,035.038, dok je u celoj Dunavskoj banovini 1918—1929. godine on iznosio 750.595 pregleda i 1,039.930 konsultacija, dakle ukupno 1,790.515. Broj kućnih poseta koje izvrši Dom zdravlja Novi Sad iznosi godišnje 28.806, dok je u celoj Banovini za 10 godina on iznosio 66.131. Na žalost, nemamo podatke da bismo uporedili i broj kupanja, kojih je u pomenutom periodu u bivšoj Banovini bilo 466.131.

Osnivanje Školske poliklinike u Novom Sadu

Spomenuli smo već da je prva državna školska poliklinika osnovana 1925. godine od strane Ministarstva za narodno zdravlje i socijalnu politiku. Osnovao je dr Laza Marković, inspektor narodnog zdravlja za Banat, Bačku i Baranju, i to najpre samo za decu osnovnih škola. Poliklinika je bila smeštena u takozvanoj »Dekerovoj baraci« dobivenoj na račun reparacija od Ministarstva nar. zdravlja i soc. politike preko Higijenskog zavoda, s lokacijom u porti Nikolajevske crkve. Šef ove prve školske poliklinike bio je dr Vojislav Dima. To je bila ustanova čisto preventivno-medicinskog karaktera, služila je samo za sistematske preglede i dvaput nedeljno za kupanje učenika osnovnih škola. Siromašni učenici dobijali su od ove ustanove besplatno sapun i peškir. Pri toj Poliklinici bila je ustrojena i đačka trpeza za siromašne učenike.

Godinu dana kasnije otvorena je školska poliklinika za srednje i stručne škole (1926. g.) pri tadašnjem Domu narodnog zdravlja s lokacijom na Bulevaru maršala Tita 23. Kasnije su obe poliklinike objedinjene i tako ostale u Domu narodnog zdravlja sve do rata 1941. godine.

Organizaciono ova prva državna školska poliklinika za sve učenike Novog Sada pripadala je Higijenskom zavodu, na čijem budžetu je i bila. Tako proširena Školska poliklinika, ustrojena za učenike i osnovnih i srednjih i stručnih škola, bila je preventivno-kurativnog karaktera, te su u njoj pored sistematskih pregleda obavljani i kurativni pregledi i intervencije specijalističkih grana, kao i samo lečenje. Poliklinika je imala sledeći organizacioni profil:

— Ambulanta za sistematske preglede i opštu praksu sa 3 lekara opšte prakse i 5 medicinskih sestara.

— Ambulanta za bolesti uha, grla i nosa, u kojoj su radili dr Vasa Krstić, a kasnije i dr Matijević. U ovoj ambulanti su vršene i hirurške intervencije — tonsilektomije svih obolelih učenika.

— Ambulanta za očne bolesti koju je vodio dr Demand i u kojoj su vršene takođe lakše hirurške intervencije na oku.

— Zubna ambulanta s dve zubne stolice. Prvi školski zubni lekari bili su dr Đura Štraser i dr Dragutin Erler.

Iz gornjih navoda vidimo da je tadašnja Školska poliklinika raspolagala sa 5 specijalista, tri lekara opšte prakse, 5 medicinskih sestara, jednom činovnicom i dve spremačice.

Poliklinika je sem toga raspolagala i sa rendgen-aparatom, ambulantom za fizikalnu terapiju sa 4 velike kvarc-lampe, kupatilom s dve kade, tuševima i svlačionicom s kabinama, kartotekom i odeljenjem za administraciju.

I ova Školska poliklinika je imala ustrojenu »Đačku trpezu« za 300 učenika u samoj zgradi Poliklinike, odnosno Doma narodnog zdravlja na Bulevaru maršala Tita 23, gde su se hranili siromašni učenici besplatno. Preko leta kuhinja je radila na »Đačkom kupalištu« na Dunavu.

Đačko kupatilo je takođe i ovde oformljeno, kao što smo već spomenuli, sa svlačionicom, tuševima i dve kade, a funkcionisalo je zimi u samoj zgradi svaki dan dva sata, dok je leti ono bilo zamenjeno Đačkim kupalištem na Dunavu.

Na Đačkom kupalištu na Dunavu deca su imala nastavnika za plivanje i učila su plivati. I ovde su siromašni učenici dobijali hranu besplatno, a ostali učenici sa znatnim popustom. Deca su dobijala doručak, ručak i užinu.

U Šumskoj školi u Hajduk Veljkovoj ulici inspektor narodnog zdravlja dr Laza Marković je još 1920. godine osnovao Mlečnu kuhinju za 36 učenika besplatno, koju je izdržavala i finansirala Dobrotvorna zadruga Srпкиnja Novosatkinja.

Slabunjava deca i učenici su leti bili upućeni u đačka oporavilišta na Vencu i u Savincu.

U zimskim i ranim proletnjim mesecima sva školska deca su dobivala besplatno riblje ulje u trpezi Školske poliklinike.

Lekari Školske poliklinike predavali su i higijenu u srednjim i stručnim školama. U gimnazijama prvi lekar predavač higijene bio je prof. dr Uglješa Krstić.

Školska poliklinika je vršila i sanitarni nadzor u školama, internatima, đačkim domovima i pregledala je redovno sistematskim pregledima sve nastavnike i osoblje škola i internata, kao i vršila nadzor nad školskom trpezom i Mlečnom kuhinjom u Šumskoj školi.

Šefovi i načelnici Školske poliklinike bili su:

1. Dr VOJISLAV DIMA	za osnovne škole	. . . . .	1925—1928. god.
2. Dr VLADAN JOJKIĆ	za sve učenike	. . . . .	1928—1932. god.
3. Dr PAJA BOGDANOVIĆ	" " "	. . . . .	1932—1934. god.
4. Dr NADA MICIĆ-PAKVOR	" " "	. . . . .	1935—1941. god.
5. Dr NADA MICIĆ-PAKVOR	" " "	. . . . .	1944—1948. god.
6. Dr ROZALIJA GUTMAN	" " "	. . . . .	1948—1950. god.
7. Dr ISA KNEŽEVIĆ	" " "	. . . . .	1951—1954. god.
8. Prim. dr MARIJA OGNJANOVIĆ	" " "	. . . . .	od 1954. godine.

Analiza izvršenog rada u Školskoj poliklinici nije bila obavezna u to vreme, no ipak postoje neki podaci o radu školskih lekara iz tog perioda:

U 1926. godini ukupan broj pregleda iznosio je 3.085. U 1926—27. školskoj godini ovaj broj se popeo na 6.182, uračunavši tu i sve preglede iz specijalističke službe. U 1929—30. školskoj godini ukupno je izvršeno 22.882 pregleda. U toj godini broj sistematskih pregleda iznosio je 6.409, broj obavljenih kupanja učenika 13.685, savetovanja s roditeljima izvršeno je 599, a u oporavilište su poslata 2.773 učenika.

Za vreme okupacije 1941. godine Školsku polikliniku su preuzele okupacione vlasti.

Posle oslobođenja, novembra 1944. godine za šefa Poliklinike postavljena je dr Nada Micić-Pakvor, a za medicinsku sestru Anica Grujić. Od bivše Školske poliklinike nije bilo zatečeno skoro ništa, nameštaj i instrumentarijum je bio rasturen, kartoteka uništena, kvarc-lampe izgorele, rendgen odnešen, tako da su te godine sistematski i drugi pregledi učenika vršeni u samim školama. Tek kasnije, 1945. i 1946. godine, pošto je pronađen jedan deo nameštaja i nešto od instrumentarijuma, počeo je rad u samoj ustanovi, u zgradi bivšeg Doma narodnog zdravlja na Bulevaru maršala Tita 23, sada već pod nazivom Gradska poliklinika, ali samo u nekoliko prostorija, zbog smeštaja novih ustanova u zgradi. U tako stešnjenom novoo osnovanoj Školskoj poliklinici specijalistička služba nije mogla biti oformljena, te lekara specijalista nije bilo.

Godine 1947. Poliklinika je bila preseljena u sadašnje prostorije Dispanzera u Njegoševoj 32, a 1948. godine kupatilo je bilo demontirano.

Po preseljenju Školske poliklinike u Njegoševu ulicu ponovo se ustrojava kartoteka, otvaraju se 3 školske ambulante sa 3 lekara opšte prakse koji obavljaju sistematske preglede učenika, kasnije i sve zakonom predviđene i propisane vakcinacije, vrše savetovanje s roditeljima učenika, kao i pripremu učenika za odlazak na letovanje i klimatski oporavak i sprovode kompletnu kurativnu zdravstvenu zaštitu školske dece.

U cilju pružanja što kvalitetnije zdravstvene zaštite, ponovo se ustrojava i specijalistička služba, i to: ambulanta za očne bolesti i refrakcione anomalije i ambulanta za bolesti uha, grla i nosa. Oftalmološku ambulantu je vodio dr Demand, a kasnije dr Bora Mirić, dok je ušnu ambulantu vodio najpre dr Matijević, a kasnije, sve do pre tri godine, prim. dr Petar Spajić. U zubnoj ambulanti, s dve zubarske stolice, radila su dva zubarara, a kasnije prim. dr Stojanka Milićev, lekar specijalista za usna i zubna oboljenja i jedan zubar.

Godine 1948. ustrojena je i defektološka ambulanta za decu ometenu u razvoju. Ona je sprovodila vežbe govora u defektne dece i klasifikovala umno zaostale prema stepenu retardacije za školu »Dr Milan Petrović« ili za domove za defektnu decu. Prvi defektolog je bio Desimir Ristović.

Iako analiza stručnog rada u Školskoj poliklinici još uvek nije bila obavezna, ipak ima nekih podataka koje su ustanovi ostavili dr Nada Micić-Pakvor i dr Isa Knežević. Iz ovih podataka vidi se da je u 1950. godini izvršeno oko 18.000 ambulantnih pregleda i oko 17.000 sistematskih pregleda, u 1952. godini oko 23.000 ambulantnih pregleda i oko 16.000 sistematskih pregleda.

U 1952. godini, u duhu postojećih uredaba, Školska poliklinika je preuzela imunizaciju školske dece od Sanitarne inspekcije, pa su u 1953. godini izvršena 51.894 ambulantna pregleda, 28.289 sistematskih pregleda, 728 savetovanja i oko 8.000 vakcinacija.

U 1953. godini Školska poliklinika je preuzela i preventivnu zdravstvenu zaštitu nad učenicima u privredi, te obavlja nad njima sistematske preglede, vakcinaciju i sve zakonom propisane preventivne mere (nad 1.600 učenika) koje osoblje Poliklinike obavlja u školama učenika u privredi.

Iako je rad Školske poliklinike rastao naglo iz godine u godinu, što se vidi iz broja obavljenih pregleda godišnje, ipak je broj stručnog kadra sve do 1953. godine bio povećan samo jednim lekarom opšte prakse i sa 2 zubarara koji su radili i po podne.

U 1953. godini je osnovan pri Školskoj poliklinici i Školski antituberkulozni dispanzer sa zadatkom da obavlja imunizaciju protiv tuberkuloze BCG-om nad svom školskom decom u Novom Sadu, kao i da sistematskim pregledima i radiofotografijom svih učenika trijažira i izdvaja od tuberkuloze obolele učenike i upućuje ih na lečenje u stacionarne antituberkulozne ustanove, a lakše obolele leči u samom Dispanzeru, kao i da obavlja svu potrebnu pulmološku dijagnostiku u obolelih učenika. Za ftiziologa ovog prvog Školskog antituberkuloznog dispanzera u Jugoslaviji postavljena je dr Marija Ognjanović. Sledstveno svojim zadacima na suzbijanju tuberkuloze u školske dece, u Školskom antituberkuloznom dispanzeru je istovremeno ustrojena i BCG služba sa specijalno obučenom BCG medicinskom sestrom i patronažna služba za obilazak tuberkuloznih učenika i njihovih porodica, kao i za iznalaženje »kontakta«.

U 1955. godini je osnovan pri Školskoj poliklinici i dijagnostički laboratorijum za rutinske laboratorijske preglede u cilju što brže i što efikasnije dijagnostike u kurativnoj zdravstvenoj zaštiti učenika. Laboratorija je radila puno radno vreme sa 2 laboranta.

Godine 1956. oformljen je pri Poliklinici prvi kabinet za korektivnu gimnastiku i kineziterapiju u Vojvodini s punim radnim vremenom. Prvi fizijatar ovog kabineta bila je profesor beogradskog DIF-a dr Ludmila Finkelštejn koja je dolazila 3 puta nedeljno, dok su vežbe korekcije nad decom sprovodile profesor Olga Labat i nastavnica fizičkog vaspitanja Ljubica Nedučin.

Iste godine je bio ustrojen i centar za istraživanje crevnih parazita s dvočasovnim radnim vremenom, a koji je radio izričito na terenu, u škola. Centar je posle tri godine rada, u nedostatku finansijskih sredstava, pa i samih kadrova, na žalost, morao biti ukinut.

Krajem 1957. godine osnovana je i ambulanta za zdravstvenu zaštitu studenata pri Školskoj poliklinici, pod nazivom Studentska poliklinika. Ova Studentska poliklinika imala je svoju ambulantu opšte prakse, docnije i zubnu ambulantu, a opsluživali su je u početku lekari Školske poliklinike u popodnevnim časovima. Specijalističku zdravstvenu zaštitu, međutim, koristili su studenti na isti način kao i svi učenici Novog Sada u specijalističkim ambulantom Školske poliklinike. U samom početku ova ambulanta je bila finansirana od same Školske poliklinike. U 1962. godini ona je pripala Univerzitetu Beograd (kasnije Novi Sad) koji ju je finansirao, ali je ona ostala u Njegoševoj 32 sve do 1969. godine, kada se preselila u svoje novoizgrađene prostorije Studentske poliklinike na Limanu (docnije Dom zdravlja studenata).

Godine 1958. oformljena je pri Školskoj poliklinici i kožno-venerična ambulanta sa skraćenim radnim vremenom. Prvi dermatolog Poliklinike bio je prof. dr Uglješa Krstić.

Iste godine oformljena je i dežurna ambulanta s punim radnim vremenom u popodnevnim časovima, kao i terenska služba za ležeće bolesne učenike s dvokratnim radnim vremenom i lekara i medicinske sestre od 9 do 19 časova.

Krajem 1959. godine, zbog naglog porasta broja učenika u privredi (od 1.600 na 2.500), osnovana je i ambulanta učenika u privredi, najpre s lokacijom u Internatu u Visarionovoj br. 3, sa skraćenim radnim vremenom od 4 sata dnevno, a opskrbljavao je lekar Školske poliklinike. Sledeće godine ova ambulanta je bila preseljena u Njegoševu 32 i bila redovna ambulanta Školske poliklinike s punim radnim vremenom u popodnevnim časovima sve do njenog pripajanja Dispanzeru za medicinu rada.

U istoj godini, zbog opšteg povećanja broja učenika u Novom Sadu, prošireno je odeljenje opšte prakse u Školskoj poliklinici sa 3 na četiri ambulante s punim radnim vremenom, dok je zubarska služba proširena na 3 zubarske stolice sa 6 zubara koji su radili u dvokratnom radnom vremenom.

Od dana njenog preseljenja s Bulevara maršala Tita u Njegoševu 32 Školska poliklinika je postala samostalna ustanova na budžetu Narodnog odbora opštine Novi Sad, kasnije sreza Novi Sad, sve do 1960. godine, kada je postala ustanova sa samostalnim finansiranjem pod nazivom Centralni školski dispanzer.

Naziv Centralni školski dispanzer dobila je ova ustanova iz razloga što se broj školske dece iz godine u godinu znatno povećavao, a otvaranjem mnogih srednjih i stručnih škola povećavao se i broj učenika sa strane, te se ubrzo ukazala potreba za stvaranjem pomoćnih školskih dispanzera koji imaju za zadatak da opskrbljuju učenike osnovnom zdravstvenom zaštitom preventive i kurative, a koji u svom sastavu imaju ambu-

lantu opšte prakse i sistematskih pregleda, zubnu ambulantu i eventualno dijagnostički laboratorij, dok je Centralni školski dispanzer u Njegoševoj ulici, pored sada već 4 raspoložive ambulante za osnovnu zdravstvenu zaštitu, raspolagao i izvesnim brojem specijalističkih službi neophodnih za pravilnu i efikasnu zdravstvenu zaštitu učenika.

Dok je u 1953—54. školskoj godini bilo ukupno 10.430 učenika u Novom Sadu, u 1956—57. školskoj godini 12.500, dotle je već u 1958—59. školskoj godini njihov broj iznosio 18.430. Iz tih razloga je u 1958—59. školskoj godini došlo do osnivanja pomoćnog dispanzera na Telepu. Ovaj dispanzer je bio lociran u tadašnjem Dečjem obdaništu na Telepu, radio je sa skraćenim radnim vremenom, a vodio ga je lekar opšte prakse s Telepa u honorarnom svojstvu. Dispanzer je opskrbljavao osnovnom zdravstvenom zaštitom učenike škola: »Jožef Atila«, »Boris Kidrič« i »Nikola Tesla«, tada pod nazivom »Aranj Janoš«.

Trend porasta broja učenika u Novom Sadu kretao se poslednjih 15 godina na sledeći način:

1959—1960. školska godina	19.664
1960—1961. " "	21.771
1961—1962. " "	23.442
1962—1963. " "	25.048
1963—1964. " "	25.990
1964—1965. " "	26.884
1965—1966. " "	27.666
1966—1967. " "	28.036
1967—1968. " "	29.642
1968—1969. " "	30.339
1969—1970. " "	30.319
1970—1971. " "	30.265
1971—1972. " "	30.374
1972—1973. " "	30.228
1973—1974. " "	31.350

Usled ovakvog intenzivnog porasta broja učenika moralo se misliti na otvaranje novih školskih dispanzera sa osnovnom zdravstvenom zaštitom učenika, pogotovo u isturenim delovima grada.

Zahvaljujući Skupštini opštine i Zajednici socijalnog osiguranja, prilikom projektovanja izgradnje novih zdravstvenih stanica predviđena je i izgradnja dečjih i školskih dispanzera u tim objektima, te su oni već u 1959—60. školskoj godini i oformljeni u sledećim zdravstvenim stanicama:

- Školski dispanzer u Rumenačkoj ulici 109;
- Školski dispanzer na Telepu u Vršačkoj 27 u koji je preseljen već postojeći pomoćni dispanzer na Telepu;
- Školski dispanzer u Petrovaradinu, Ul. Jože Vlahovića.

Ovi dispanzeri su organizaciono pripadali zdravstvenim stanicama, dok su stručno-metodološki i funkcionalno pripadali Centralnom školskom dis-

panzeru. Tako je već u 1960. godini zdravstvena služba školske dece imala 4 školska dispanzera i jednu ambulantu učenika u privredi.

U 1960—61. školskoj godini, kada se broj učenika već popeo na 21.774, oformljen je u Novom Sadu Centar za zaštitu majke i deteta pokrajinskog karaktera, s lokacijom u Ulici Zmaj-Ognjena Vuka 19, u kojem je takođe bio oformljen jedan školski dispanzer koji je opskrbljavao osnovnom zdravstvenom zaštitom učenike u svom rejonu lociranih škola. Kao što vidimo, svi ovi novoosnovani dispanzeri zbrinjavali su učenike osnovnom zdravstvenom zaštitom, dok je Dispanzer u Njegoševoj ulici i nadalje ostao Centralni školski dispanzer koji je pored ambulanti za osnovnu zdravstvenu zaštitu raspolagao i specijalističkim službama za pružanje zaštite iz raznih specijalističkih grana svim učenicima i studentima Novog Sada.

U 1964—65. školskoj godini, kada je izgrađen novi Školski medicinski centar u Vojvode Knićanina ulici, a broj učenika u Novom Sadu tada već iznosio 26.884, ustrojen je i pri ovom Školskom centru jedan školski dispanzer, takođe za osnovnu zdravstvenu zaštitu učenika Srednje medicinske škole i osnovne škole »Vase Stajić«. Tako je sada već služba za zdravstvenu zaštitu školske dece u Novom Sadu brojala 6 školskih dispanzera i jednu ambulantu učenika u privredi.

Prilikom integracije svih vanbolničkih ustanova Novog Sada u Dom zdravlja Novi Sad 1968. g. Centralnom školskom dispanzeru u Njegoševoj ulici pripojeni su i organizaciono sledeći školski dispanzeri: dispanzer u Rume-načkoj 109, dispanzer u Vršačkoj ulici 27, dispanzer u Zmaj-Ognjena Vu-ka 19, dispanzer u Petrovaradinu u Jože Vlahovića ulici i dispanzer u Sremskim Karlovcima.

Dispanzer Školskog medicinskog centra u Knićaninovo ulici integrisan je tek 1971. godine, dok je ambulanta učenika u privredi pripala orga-nizaciono Dispanzeru za medicinu rada još prilikom njegovog osnivanja.

Ovako proširena služba, integrisana u Dom zdravlja, dobila je naziv »Služ-ba za zdravstvenu zaštitu školske dece i omladine školskog uzrasta Doma zdravlja Novi Sad«.

U 1974—75. školskoj godini adaptirane su prostorije u Zdravstvenoj sta-nici »Klisa« i opremljene za otvaranje novog školskog dispanzera na Klisi koji treba da otpočne s radom u 1975—76. školskoj godini.

Paralelno s proširenjem mreže školskih dispanzera, kao i s razvojem sa-vremene školske medicine i imperativnim potrebama za usavršavanjem dijagnostike i terapije obolelih učenika, a istovremeno i s proširenjem nji-hove preventivne zaštite, moralo je uslediti i proširenje i povećanje broja i vrsta specijalističkih službi i pomagala u Centralnom školskom dispan-zeru u cilju što efikasnije i što savremenije zdravstvene zaštite učenika.

Tako je u 1962. godini pri Školskom antituberkuloznom dispanzeru oform-ljen rendgen-laboratorijum, najpre samo za grafiju, a kasnije, 1970. go-dine, ustrojen je i za tomografiju, nabavkom četvoroventilnog rendgen-
-aparata.

Godine 1965. ukazala se potreba i za ginekološku zdravstvenu zaštitu i pre-ventivu u učenica, te je otvorena ginekološka ambulanta sa skraćenim radnim vremenom, u honorarnom svojstvu.

Godine 1968, kada je bila integracija vanbolničkih službi, zubne ambu-lante su bile organizaciono priključene Zubozdravstvenoj službi Doma zdravlja, ali su ostale s lokacijom u Njegoševoj 32.

Godine 1970. Služba je oformila i kardiološki kabinet sa EKG-om, najpre u honorarnom svojstvu sa skraćenim radnim vremenom, a od 1972. godine kao redovna služba s punim radnim vremenom.

Uz pomoć Saveza za fizičku kulturu, Zajednice socijalnog osiguranja, Za-jednice obrazovanja i drugih potpisnica Društvenog dogovora, a uz po-dršku Skupštine opštine, Služba je u 1972. godini otvorila drugi kabinet za korektivnu gimnastiku pri Školskom dispanzeru u Zmaj-Ognjena Vuka 19. Krajem 1973. godine oformljen je i treći kabinet u Školskom dispan-zeru u Vršačkoj 27 i, najzad, 1974. godine ustrojen je i četvrti kabinet u Dispanzeru u Vojvode Knićanina ulici. Sva četiri kabineta rade s punim radnim vremenom, a kabinet u Njegoševoj ulici radi dvokratno.

U 1973. godini Služba za osnovnu zdravstvenu zaštitu učenika u Njogo-ševoj ulici proširena je sa 4 ambulante na 6 ambulanti s dvokratnim rad-nim vremenom 3 pre i 3 po podne.

Iste godine je pri Školskom pneumoftiziološkom dispanzeru ustrojena i spirometrijska služba, vitalografija sa spirometrom otvorenog tipa, kako za dijagnostiku, tako i za serijska ispitivanja ventilacionih uslova u škol-ske dece.

U 1974. godini dermatološka ambulanta i odeljenje za uho, grlo i nos po-čeli su raditi s punim radnim vremenom, a na ušnom odeljenju ustrojen je i audiometrijski kabinet za rad i dijagnostiku u samom odeljenju i po-kretni audiometar za sistematsko ispitivanje sluha učenika po školama.

Iste ove godine prošireno je i oftalmološko odeljenje na dve ambulante s dva oftalmologa koji rade dvokratno.

I dijagnostički laboratorijum je proširen na 4 laboranta, te i ova jedinica sada radi dvokratno, pre i po podne.

Služba zdravstvene zaštite školske dece i omladine školskog uzrasta Doma zdravlja Novi Sad danas raspolaže sa sledećim organizacionim jedinicama: Za osnovnu zdravstvenu zaštitu učenika: 7 već napred pomenutih školskih dispanzera.

Za osnovnu i specijalističku zdravstvenu zaštitu: Centralni školski dis-panzer u Njegoševoj 32, sa sledećim jedinicama: 6 ambulanti osnovne zdravstvene zaštite; Školski pneumoftiziološki dispanzer sa BCG služ-bom, patronažnom službom za tuberkulozne bolesnike, rendgen-laborato-rijumom i spirometrijskom službom; očno odeljenje sa 2 ambulante i mrač-nom komorom; ušno odeljenje sa audiometrijskim kabinetom; kožno-venerična ambulanta; ginekološka ambulanta sa skraćenim radnim vre-menom; kardiološki kabinet sa EKG-om; 4 kabineta za korektivnu gim-

nastiku; defektološko odeljenje; dijagnostički laboratorijum; centralna kartoteka i administrativno-računska i tehnička služba.

Terensku službu za ležeće obolele učenike obavljaju preko dana lekari pedijatri i socijalni pedijatri osnovne zdravstvene zaštite od 9 do 19 časova, dok noćno dežurstvo obavljaju zajednički isti lekari udruženi s pedijatrima dečjih dispanzera za predškolski uzrast u Dečjem dispanzeru u Vase Stajića ulici 6.

Služba raspolaže sledećim kadrovima:

U službi osnovne zdravstvene zaštite:	
Specijalista pedijatare	10
Socijalnih pedijatare	6
Medicinskih sestara	20
Kartotekara	2
Svega	38
U specijalističkoj i administrativnoj službi:	
Specijalisti napred pomenutih službi	9
Fizijatar na specijalizaciji	1
Profesor DIFF-a	1
Defektolog	1
Laboranata	4
Rendgen-tehničar	1
Medicinskih sestara i fizioterapeuta	12
Administrativno-računsko-tehničkog osoblja	9
Svega	39
Ukupno 77	

Paralelno s povećanjem broja dispanzera i proširenjem same službe, rasteo je i broj usluga pruženih školskoj deci i omladini školskog uzrasta.

U 1959—60. školskoj godini izvršeno je ukupno 191.118 usluga, od kojih su preventivne usluge iznosile 54.352. Broj imunizacija iznosio je 14.267, a testiranja i retestiranja 10.306. Sistematskim pregledima bilo je obuhvaćeno svega 18.793 učenika, odnosno 93% od svih upisanih. Na letovanje je poslato 2.848 školske dece.

U 1963—64. školskoj godini ukupan broj usluga i pregleda popeo se na 210.693, od kojih preventiva 84.923. Broj izvršenih vakcinacija bio je 12.225, a broj učenika obrađenih sistematskim pregledima iznosio je 24.466. Na letovanje je poslato 679.

U 1968—69. školskoj godini ukupno izvršenje iznosilo je 297.678 usluga, od kojih na preventivi 157.198. Broj izvršenih vakcinacija i revakcinacija iznosio je 28.895, a broj učenika obrađenih sistematskim pregledima 25.725. Testirano je 11.498, a besežirano 5.113. Kroz radiofotografiju su prošla 19.322 učenika. Na letovanje je poslato 669 školske dece. Opterećenost po jednom lekaru osnovne zdravstvene zaštite je 2.072 učenika.

U 1971—72. školskoj godini Služba je izvršila 335.956 usluga, od čega je na preventivu otpalo 169.026 usluga. Pri tome je izvršeno 33.845 vakcinacija (imunizacija protiv varirole), 9.975 testiranja i 4.374 BCG vakcinacija. Sistematski pregledi izvršeni su nad 26.268 učenika, a fluorografisano je 30.039. Na letovanje je bilo poslato 2.759 učenika. Opterećenost po jednom lekaru osnovne zaštite iznosila je 1.758.

U 1973—74. školskoj godini ukupan broj usluga iznosio je 401.425, od čega je preventivna delatnost iznosila svega 197.369. Sistematski pregledi izvršeni su nad 27.825 učenika, odnosno 94,5%. Broj imunizovane dece ove godine iznosio je 16.810, testirane 11.382, a besežirane 6.808. Kroz radiofotografsku depistažu je prošlo 30.211, a na letovanje je poslato 3.226 učenika. Opterećenost po jednom lekaru osnovne zaštite bila je 1.847 učenika.

Od 1955. godine Služba zdravstvene zaštite školske dece i omladine školskog uzrasta je do danas specijalizirala i školovala:

Lekara specijalista pedijatare	7
Oftalmologa	2
Otorinolaringologa	1
Dermatologa	1
Sada se nalaze na specijalizaciji iz:	
Pedijatrije	5
Fizijatrije	1
Školovana viša medicinska sestra	1
Dečje negovateljice okvalifikovane za medicinske sestre	2
Završila rendgen-tehničku školu	1
Završila višu ekonomsku školu	1
Na školovanju fizioterapeuta	3
Svega	25

U ovom periodu dobila su primarijat 3 lekara.

Na polju saradnje s drugim ustanovama i organizacijama Služba ima veoma dobar odnos pre svega sa školama i Zajednicom obrazovanja. Lekari osnovne zdravstvene zaštite vrše sanitarni nadzor nad školama, internatima, domovima, školskim kuhinjama, obavljaju zdravstvenu zaštitu nad školskom decom u produženim boravcima pri svim osnovnim školama, održavaju savetovanja s roditeljima i drže zdravstvena predavanja iz raznih oblasti patologije školske dece u školama.

Sa Zajednicom neposredne dečje zaštite saraduje u vezi s produženim boravcima i slanjem dece na letovanje. Tesno saraduje s Dečjom klinikom, Institutom za zaštitu majke i deteta, sa Institutom za zdravstvenu zaštitu, Dečjom hirurškom klinikom, Ušnom klinikom u kojoj otorinolaringolog Službe redovno vrši tonsilektomije učenika jedan dan u nedelji, Infektivnom klinikom i svim ostalim klinikama, kao i Institutom za grudne bolesti i tuberkulozu u Sremskoj Kamenici, Crvenim krstom i svim ostalim društvenim i političkim institucijama.

Na naučno-stručnom polju Služba je nastojala da podstakne svoje kadrove na naučno ispitivanje i obradu patologije školske dece iz svih domena i budno prati opšte zdravstveno zbivanje u učenika u svakoj školskoj godini.

Tako je od 1956. godine zavedeno da na kraju svake školske godine Služba štampa knjigu: »Analiza rada školskih dispanzera i zdravstvenog stanja školske dece i omladine školskog uzrasta u Novom Sadu« i šalje je novosadskim školama i svim nadležnim stručnim i zdravstveno-političkim institucijama.

Služba je sem toga stampala i knjigu »Kretanje morbiditeta disajnih organa dece predškolskog i školskog uzrasta u opštini Novi Sad za period 1967—1970. godine« koju je izdao Institut za narodno zdravlje SAP Vojvodine u 1970. godini.

U stručnim medicinskim časopisima lekari Službe su publikovali sledeće naučne radove:

	Broj radova
O rastu i razvoju školske dece	6
O ishrani i ishranjenosti školske dece	5
Iz domena hematologije i anemije	4
Iz oblasti parazitoze	3
O dejstvu klimatskih faktora na zdravlje učenika	2
Iz oblasti puberteta	4
Iz oblasti koštanih deformiteta	6
O oslobodenju od fiskulture	2
Iz oblasti kardiologije	2
Iz oblasti oftalmologije	3
Iz oblasti otorinolaringologije	3
Iz oblasti dermatologije	2
Iz oblasti ftizilogije	31
Iz oblasti respiratornih funkcija	3
Ukupno	73

U proteklom periodu u Centralnom školskom dispanzeru samoupravljanje se ostvarivalo u skladu s razvojem samoupravnih odnosa u našem društvu. Uvođenjem sistema samoupravljanja i u oblasti društvenih delatnosti u nas bile su ostvarene šire mogućnosti i za razvoj samoupravljanja u ovoj Službi.

Prvi početni organi bili su upravni odbori. Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenoj službi NR Srbije bilo je predviđeno osnivanje saveta u zdravstvenim ustanovama. Prvi Savet Centralnog školskog dispanzera izabran je na sastanku kolektiva 12. II 1962. Zbog posebnog interesa društva, prvi Savet je bio sastavljen od 4 člana kolektiva, 3 člana koje je imenovao Narodni odbor opštine Novi Sad i jednog člana koga je delegirao Pokrajinski zavod za socijalno osiguranje, a upravnik Dispanzera bio je član Saveta po svom položaju.

U ovom smislu samoupravljanje se odvijalo sve do integracije vanbolničkih zdravstvenih ustanova na teritoriji opštine Novi Sad, januara 1968. godine. Od tada se samoupravljanje odvija u okviru radne organizacije Doma zdravlja, s tim što su raspodela ličnih dohodaka i međusobni odnosi u udruženom radu rešavani u radnim jedinicama. Tako su radnici ove Službe neposredno odlučivali o međusobnim odnosima u udruženom radu i o raspodeli ličnih dohodaka, a deo ovlašćenja su preneli na zajedničke organe samoupravljanja radne organizacije.

Donošenjem Ustavnih amandmana 1971. godine kojima je utvrđena uloga radnog čoveka u svojstvu samoupravljača u udruženom radu, Dom zdravlja se prestrojava u skladu sa intencijama Ustava i osniva 12 osnovnih organizacija udruženog rada sa svojstvom pravnog lica.

Od tog perioda naročito dolazi do izražaja neposredno samoupravljanje u Školskoj zdravstvenoj službi. Statutom Službe utvrđeno je da o svim bitnim pitanjima odlučuju radnici neposredno na zboru, a Radničkom savetu ostavljen je uzak krug nadležnosti ili pitanja, gde se on pojavljuje kao predlagač.

Na zboru radnici odlučuju o udruživanju sa ostalim organizacijama udruženog rada:

- Donose odluku o usvajanju Statuta Doma zdravlja.
- Zaključuju samoupravne sporazume iz međusobnog odnosa u udruženom radu.
- Odlučuju o politici raspodele sredstava na fondove i lične dohotke.
- Donose godišnje planove rada, srednjoročni plan i planove od interesa za ceo Dom zdravlja.
- Usvajaju periodičan obračun i završni račun.
- Odlučuju o pitanjima pravnog položaja osnovnih organizacija.
- Odlučuju o potrebi sredstava zajedničke potrošnje.
- Biraju delegate za zajednički Savet i druge zajedničke organe.
- Biraju delegacije za društveno-političke organizacije i druge delegate.
- Odlučuju o drugim pitanjima koja su od neposrednog interesa za njih.

Literatura

1. Matica srpska: Građa za kulturnu istoriju Novog Sada. Izdanje 1951; — 2. Jeremić R., Biografski rečnik Srba lekara u Vojvodini; — 3. Ognjanović N.: Istorija srpskih škola u Novom Sadu. Izdanje Matice srpske u Novom Sadu 1961; — 4. Rajković Đ.: Zdravstvene prilike u Novom Sadu. Časopis »Javor« iz 1880; — 5. Podaci o zdravstvenim prilikama zatečenim u bivšoj Dunavskoj banovini posle 1918. godine i njen razvoj 1918—1929. Izveštaj Ministarstva unutrašnjih dela, Odeljenje B. B. B. u Istorijskom arhivu SAP Vojvodine; — 6. Izveštaji zatečeni u arhivi Službe od dr Nade Micić-Pakvor i dr Ise Kneževića; — 7. Podaci iz arhiva Službe zdravstvene zaštite školske dece i omladine školskog uzrasta Doma zdravlja Novi Sad.

THE BEGINNING OF THE SCHOOL SYSTEM IN VOIVODINA AND NOVI SAD
AND MEASURES AIMED AT THE HEALTH PROTECTION OF PUPILS

Marija OGNJANOVIĆ

The first schools were opened in Novi Sad in 1702. There was no health protection of pupils. The situation was not improved by the school reform »Ratio educatorum«. In 1801, the town's physician dr Stefani started with vaccination of small and school children. In his letter from 1819 Jozef Šafarik mentioned the fact that building of High School was the most beautiful in the Austro-Hungarian monarchy. The housing conditions of schools in Novi Sad were significantly improved after the period of 100 years. The health supervision of pupils was performed by the town's physician dr Nestor Mandić, and there were some statistical data on morbidity and mortality of school children in Novi Sad. Dr Gligoriije Sekulić was appointed the first school physician in 1828. In 1852 dr Djordje Natošević, as the Dean of the High School, introduced the subject hygiene and compulsory gymnastics at least in higher classes. In the same year, the school for apprentices was opened, and there was an order that the school was compulsory for all apprentices, and that the duty of the town's physician was to take care of housing conditions, health, and working hours of apprentices. Later, dr Jovan Velimirović and dr Aleksandar Koda performed their practice exclusively for school children.

After the First World War, the Institutes of Public Health were established and they included different dispensaries and school polyclinics. In 1925 and 1926 polyclinics were established in: Subotica, Sombor, Bečkerek, Kikinda, Vršac in Novi Sad. The school polyclinic in Novi Sad comprised: outpatient clinics for curative examinations and interventions, systematic examinations, eye diseases, otorhinolaryngological and dental interventions. The total number of examinations in 1926 was 3085, in 1927 it was 6182, and 1930 22882. In addition to those outpatient clinics, the school kitchen, bathroom, summer Danubian bathing beach with swimming school and school kitchen and milk kitchen in the forest school in Hajduk Veljko street were opened, too.

The first chief of the school polyclinic was dr Vojislav Dima till 1928, then, dr Vladan Jojkić from 1928—1932, and until the war, dr Paja Bogdanović and dr Nada Micić-Pakvor.

After the Second World War, the chiefs of the school polyclinic — dr Nada Micić Pakvor, dr Rozalija Gutman and dr Isa Knežević, organized and enlarged it. Since 1954 dr Marija Ognjanović has been the chief of the polyclinic. The scope of the school protection has been expanded, many specialistic and superspecialistic services have been established, e.g. the school antituberculous dispensary, public-health nursing, section for corrective gymnastics, diagnostic laboratory, RO cabinet, etc. The total number of examinations is over 51.000 per year.

Since 1957 the school polyclinic has covered students of the University of Novi Sad, too, but recently the Home of Health has been established for students. As the number of pupils increased to over 30.000 in Novi Sad, and regarding the integration of the outpatient services, the service for health protection of school children and young people of the school age was established in the Home of Health. Today, the Home of Health comprises one central dispensary and 7 school dispensaries distributed on the outskirts of the town.

In the paper, the author analyzes morbidity of school children and young people for the last 50 years as well as the successful work of the school health service.

PRILOG POZNAVANJU ZDRAVSTVENOG STANJA STANOVNIŠTVA
VARAŽDINSKE ŽUPANIJE POČETKOM XX STOLJEĆA
S POSEBNIM OSVRTOM NA POJAVU NEKIH
ZARAZNIH BOLESTI

Gustav PIASEK

Varaždinska je županija nastala spajanjem tri starohrvatske plemenske župe: zagorske, hraščinske i varaždinske (1). Stara se varaždinska župa nalazila između Drave i obronaka Ivančice i Kalnika, a prema zapadu do sadašnje republičke granice prema Sloveniji (2). Do Bach-ovog apsolutizma, kada je srušen feudalizam i stvoreni novi kotarevi, županija je bila podijeljena na četiri sudsko-upravna područja:

1. Gornje zagorsko područje — processus superior zagoriensis, poslije kotari Klanjec i Pregrada;
2. Donje zagorsko područje — processus inferior zagoriensis, poslije kotari Krapina i Zlatar;
3. Gornje poljsko područje — processus superior campestris, poslije dio kotara Ivanec i Varaždin;
4. Donje poljsko područje — processus inferior campestris, poslije kotar Varaždin (1).

Godine 1886. je ukinuta križevačka županija, pa su dijelovi kotara Ludberg i Novi Marof pripojeni varaždinskoj županiji (1) i od tada varaždinska županija ima slijedeće kotareve s općinama (3):

Kotar Ivanec sa općinama: Bednja, Ivanec i Maruševac;

Kotar Klanjec sa općinama: Klanjec, Kraljevac, Veliko Trgovište, sela Zagorska i Tuhelj;

Kotar Krapina sa općinama: Đurmanec, Krapina, Sv. Križ Začretje, Petrovsko-Radoboj i Zabok;

Kotar Ludbreg sa općinama: Ludbreg, Martijanec, Mali Bukovec, Rasinja i Đelekovec;

Kotar Novi Marof sa općinama: Varaždinske Toplice, Breznica, Novi Marof i Gornja Rijeka;

Kotar Pregrada sa općinama: Pregrada, Desinić, Krapinske Toplice i Hum na Sutli;

Kotar Varaždin sa općinama: Biškupec, Jalžabet u Semovcu, Križovljan, Petrijanec, Vidovec i Vinica;